

Odrast: Nove korenine za gospodarstvo

Ponovno osmisliti prihodnost po koronakrizi

Pandemija koronavirusa je vzela že številna življenja in negotovo ostaja, kako se bo razvijala v prihodnosti. Medtem ko se delavci in delavke v zdravstvu in temeljni družbeni preskrbi v prvih vrstah borijo proti širjenju virusa, skrbijo za bolne in zagotavljajo, da najnujnejše dejavnosti tečejo naprej, se je velik del gospodarstva ustavil. Mnoge zaradi trenutnega stanja prevevajo tesnoba, bolečina ter skrb za najbližje in skupnosti, del katerih smo, je pa to tudi čas, da skupaj ponovno osmislimo in sooblikujemo našo skupno prihodnost na planetu.

Družbena kriza, ki jo je sprožil koronavirus, je razgalila številne slabosti globaliziranega kapitalističnega gospodarstva, obsedenega z rastjo – negotovost, okrnjeni sistemi zdravstvenega varstva zaradi desetletij varčevalnih politik ter podcenjevanje nekaterih najpomembnejših poklicev in človeških dejavnosti. Temu sistemu, ukoreninjenemu v brezobzirnem izkoriščanju ljudi in narave, je spodletelo pri skrbi za ljudi in planet – namesto tega se bogastvo kopiči v rokah peščice, planet pa je opustošen. Milijoni otrok vsako leto umrejo zaradi vzrokov in bolezni, ki jih je mogoče preprečiti, 820 milijonov ljudi je podhranjenih (glej FAO, IFAD, UNICEF, WFP in WHO, 2019), uničujemo biotsko raznovrstnost in ekosisteme, količina toplogrednih plinov pa še naprej narašča, kar vodi v silovite antropogene podnebne spremembe, ki se izražajo v dvigu morske gladine, uničujočih nevihtah, sušah in požarih, ki požirajo celotne pokrajine. Kljub temu se politične in ekonomske elite po vsem svetu še naprej oklepajo neskončne gospodarske rasti kot ultimativnega cilja gospodarskih politik.

Od objave prvega poročila Rimskega kluba *Meje rasti* (1972), v katerem je skupina akademikov, znanstvenikov, politikov in članov civilne družbe

prišla do pretresljive ugotovitve, da bo v primeru nespremenjenih trendov gospodarske rasti prišlo do nenadzorovanega upada svetovnega prebivalstva in proizvodnih zmogljivosti, mineva že pol stoletja (glej Meadows idr., 1974). A namesto da bi začeli z odločnim udejanjanjem trajnostne ekološke in ekonomske stabilnosti v okviru planetarnih omejitev, politične in gospodarske elite še vedno snujejo strategije o zeleni, vključujoči in trajnostni rasti, a še vedno rasti. Tako je tudi Evropski zeleni dogovor prezrl opozorila okoljskih nevladnih organizacij in neodvisnih medvladnih forumov, med katerimi izpostavljamo Program Združenih narodov za okolje, Evropsko agencijo za okolje in Evropski urad za okolje, da empirični podatki in dokazi ne podpirajo mantre o razdružitvi gospodarske rasti od naraščanja količine toplogrednih plinov in rabe virov (glej European Environment Agency, 2019; UNEP, 2019a; European Environmental Bureau, 2019).

Še pred pol leta bi se zdela boleča ustavitev gospodarstva, ki smo ji priča v času pandemije Covid-19, nepredstavljiva. Omejitve za preprečevanje širjenja Covid-19, ki so jih sprejele države po vsem svetu, so povzročile močno zmanjšanje onesnaženosti zraka na Kitajskem, v Indiji, Evropi in ZDA, emisije toplogrednih plinov zaradi izgorevanja fosilnih goriv pa so dosegle rekordni 5-odstotni letni padec (Ambrose, 2020). Pa vendar, kljub izjemnemu padcu emisij, ki smo mu bili priča v preteklih mesecih, je zmanjšanje emisij zaradi Covid-19 še vedno manjše od tistega, za katerega znanstveniki in znanstvenice pravijo, da bi ga morali doseči vsako leto v tem desetletju, da bi se izognili katastrofalnim vplivom podnebnih sprememb na velik del sveta.¹⁶ Pandemija Covid-19 je tako razkrila tudi razsežnost naloge, s katero se morajo spopasti sodobne družbe, da bi dosegle cilje Pariškega podnebnega sporazuma.

Po krizi s koronavirusom imamo priložnost graditi na številnih skupnostnih praksah, ki so se okrepile v času pandemije ali se rojevale na novo: od novih cvetočih oblik sodelovanja in solidarnosti do širokega spoštovanja temeljnih družbenih storitev, kot so zdravstveno varstvo, skrbstveno delo, oskrba s prehrano in odvoz odpadkov. Pandemija je privedla tudi do vladnih ukrepov, kakršnih v sodobnem času ne pomnimo, ki so pokazali, kaj je mogoče, ko obstaja volja za ukrepanje: brezpogojna prerazporeditev proračunov, mobilizacija in prerazporeditev javnih sredstev, hitra širitev sistemov socialne varnosti ter stanovanja za brezdomce.

Hkrati se moramo zavedati naraščajočih nedemokratskih avtoritarnih teženj, kot so množični nadzor in invazivne tehnologije, zapiranje meja, omejevanje pravice do zbiranja ter izkoriščanje krize za utrjevanje kapitalizma

¹⁶ V letnem *Poročilu o vrzelih v emisijah (Emissions Gap Report)* iz leta 2019 Program ZN za okolje opozarja, da morajo svetovne emisije toplogrednih plinov med letoma 2020 in 2030 za doseganje cilja omejitve dviga temperature za 1,5 °C padati 7,6 % na leto, da bi dosegli cilj omejitve dviga temperature za 2 °C, pa 2,7 % na leto. Glej UNEP, 2019b.

katastrofe. Tako smo lahko v času pandemije uporabljali številne dobrobiti digitalne tehnologije, ki je mnogim olajšala delo, učenje in vsakodnevno življenje. Po drugi strani pa se že kažejo obrisi načrtov vlad in visokotehnoloških korporacij, ki nastajajo daleč od oči javnosti ter izkoriščajo tesnobo in negotovost, ki ju je pandemija Covid-19 ob nenehno ponavljajočih se krizah pri ljudeh še bolj poglobila. Ti načrti, ki jih je Naomi Klein označila kot »Screen New Deal« (Klein, 2020), utirajo prosto pot prihodnosti, ki jo bo poganjalo GIG gospodarstvo, tj. gospodarstvo, ki ga obvladuje platformni kapitalizem, ki ga utelešajo korporacije, kot so Amazon, Microsoft, Google, Facebook, Uber in Airbnb.

Takšnim težnjam se moramo odločno upreti, vendar se ne smemo ustaviti zgolj pri tem. Za začetek prehoda v radikalno drugačno družbo predlagamo, da namesto obupanih poskusov ponovnega zagona uničevalnega stroja rasti gradimo na lekcijah iz preteklosti ter obilici socialnih in solidarnostnih pobud, ki so v zadnjih mesecih vzniknile po vsem svetu. V nasprotju s finančno krizo leta 2008 moramo rešiti ljudi in planet, ne korporacij, in izstopiti iz te krize z ukrepi za zagotavljanje materialne zadostnosti na resnično trajnosten način, ne z varčevanjem, ki odpravlja javne storitve in pogloblja neenakosti.

Podpisniki in podpisnice te pobude ponujamo pet načel za ozdravitev našega gospodarstva in osnovo za ustvarjanje pravične družbe. Da bi pognali nove korenine za gospodarstvo, ki deluje za vse in v okviru planetarnih omejitev, moramo:

1) V središče naših gospodarskih sistemov postaviti dostojno življenje in radikalno premisliti, koliko in kakšno delo je potrebno za dobro življenje za vse.

Namesto gospodarske rasti in potratne proizvodnje moramo v središče svojih prizadevanj postaviti življenje in blaginjo. Zato zahtevamo, da vlade držav članic in institucije Evropske unije revidirajo Pakt za stabilnost in rast, ki državam v evroobmočju nalaga omejevanje javnofinančnih primanjkljajev in javnega dolga. Namesto tega naj sprejmejo Pakt za stabilnost in blaginjo, ki bo vse ravni oblasti in upravljanja zavezoval, da bodo zagotovile dostojno življenje vseh prebivalcev in prebivalk v okviru planetarnih omejitev.

Medtem ko je treba nekatere gospodarske panoge, kot so proizvodnja fosilnih goriv in orožja ter oglaševanje, ki spodbuja neodgovorno potrošnjo, čim hitreje postopoma odpraviti, moramo spodbujati druge, kot so učinkovita raba energije in drugih virov, obnovljiva energija, ogljično nevtralen prevoz in ekološko, ogljično-nevtralno kmetijstvo.

Več pozornosti moramo nameniti neplačanemu delu, zlasti skrbstvenemu delu, in ustrezno ovrednotiti poklice, ki so se med krizo izkazali za bistvene. Da bi zagotovili pravičen prehod, potrebujejo delavci in delavke iz uničujočih industrij dostop do usposabljanj za nove vrste dela, ki je varno in regenerativno. Na splošno moramo skrajšati delovni čas in uvesti sheme delitve dela ter omogočiti delo od doma ali na daljavo za tiste poklice in oblike dela, ki ne zahtevajo fizične prisotnosti zaposlenih na delovnem mestu.

2) Organizirati družbo okoli zagotavljanja temeljnih dobrin in storitev ter zmanjšanja okoljsko in družbeno neodgovorne potrošnje.

Medtem ko moramo zmanjšati potratno porabo energije in virov, moramo osnovne človekove potrebe, kot je pravica do hrane, čiste pitne vode, čiste energije, stanovanja, zdravja, izobraževanja in kulture, zagotoviti za vse prek univerzalnih temeljnih storitev oziroma shem avtonomnega dodatka, kot so brezplačen javni prevoz, javni vrtec, učbeniki in šolske potrebščine, dijaški in študentski domovi, domovi za starejše, skupnostne oblike dolgotrajne oskrbe, prost vstop v muzeje, galerije, gledališča, kinodvorane in druge kulturne ustanove, dostopne športne in rekreativne dejavnosti itd.

Da bi to dosegli, je treba uvesti novo davčno ureditev, ki bo s progresivno obdavčitvijo dohodka in bogastva, vključno z obdavčitvijo nepremičnega in finančnega premoženja, ter s koherentnimi ekološkimi davki in spodbudami odražala socialno in ekološko dimenzijo ustvarjenega bogastva. Poleg tega je treba demokratično določiti in uvesti minimalni in maksimalni dohodek. Presežno ustvarjeno bogastvo naj bo prerazdeljeno za zagotavljanje dostojnih pokojnin in kakovostnih javnih storitev, zlasti dolgotrajne oskrbe v skupnosti, in dostopa do javnih dobrin, zlasti primernih stanovanj za vse generacije. Aktivirati je treba javno in zasebno financiranje razvoja družbeno in okoljsko odgovornih tehnologij, ki uporabljajo energijo iz obnovljivih virov (vetrna, sončna in geotermalna).

3) Demokratizirati družbo in reformirati institucionalni okvir upravljanja s skupnim (the commons).

To pomeni vsem ljudem omogočiti, da sodelujejo pri odločitvah, ki vplivajo na njihovo življenje. V mislih imamo zlasti večjo participacijo marginaliziranih družbenih skupin ter vključevanje ekofeminističnih načel v politiko in gospodarski sistem. Mladi so z množičnim gibanjem za podnebno pravičnost postali ključni politični akterji sodobnega sveta. Da bi jim omogočili

polno udejanjanje njihovih pravic, jih je treba vključiti v posvete o oblikovanju lastne prihodnosti ter njihovi participaciji v vseh družbenih in političnih procesih.

Moč globalnih korporacij in finančnega sektorja je treba drastično zmanjšati z demokratičnim lastništvom in nadzorom. Sektorje, povezane s temeljnimi potrebami, kot so energija, hrana, stanovanje, zdravstvo, izobraževanje in kultura, je treba izvzeti iz tržne logike in dobičkarstva. Spodbujati je treba gospodarske dejavnosti, ki temeljijo na sodelovanju, na primer delavske zadruga in prakse neprofitne delitvene ekonomije. V tistih regijah, ki bodo še posebej prizadete zaradi prehoda v ogljično-nevtravno gospodarstvo, kot sta Šaleška in Zasavska regija, moramo izvesti demokratične posvete, v katere bodo vključeni vsi deležniki in ljudje, ki živijo v teh regijah, da bi postavili temelje prihodnosti v svojih skupnostih.

Zaradi močno omajanega zaupanja v institucije predstavniške demokracije naj upravljanje s skupnim, tj. s kulturnimi in naravnimi viri (zrak, voda, zemlja), prevzamejo institucije, v katere bodo predstavniki in predstavnice ljudstva voljeni z žrebom. Te institucije morajo delovati odprto, pregledno ter izključno v interesu javnosti in varovanja okolja, njihove odločitve pa morajo biti zavezujoče za zakonodajne in izvršilne oblasti na vseh ravneh upravljanja.

4) Preoblikovati sistem vzgoje in izobraževanja, da bo podpiral družbeno, gospodarsko in ekološko preobrazbo sodobne družbe.

Obstoječi sistem vzgoje in izobraževanja, ki je v veliki meri zasnovan tako, da zadovoljuje potrebe trga, je treba korenito preobraziti, tako da bo otroke in mlade spodbujal h kritičnemu proučevanju obstoječih struktur in prepričan, ter k vsakodnevnemu udejanjanju načela zadostnosti. Pedagoški proces naj temelji tudi na izkustvenem učenju, pri čemer naj se v največji možni meri izvaja izven učilnic in v naravnem okolju. Med cilji vzgoje in izobraževanja mora biti doseganje temeljne okoljske pismenosti vseh skupin prebivalstva.

Kulturne dejavnosti, umetnost in ukvarjanje z obrtjo morajo biti polno integrirani v proces učenja na vseh ravneh izobraževanja in v vseh življenjskih obdobjih. Izkušnje, pridobljene s kontinuiranim kulturnim, umetniškim in obrtniškim udejstvovanjem, bodo sprostile ustvarjalni potencial vsakega posameznika in posameznice ter jih spodbujale, da opustijo kulturo neodgovornega potrošništva. V skrbi za druge in okolje moramo negovati kulturo, ki bo spodbujala javno razkošje in lastno zadostnost (*public luxury – private sufficiency*).

5) Politične, družbene in gospodarske sisteme osnovati na načelu solidarnosti.

Prerazporeditev in pravičnost – transnacionalna, medsektorska, medgeneracijska in medrazredna – morata biti podlaga za solidarnost med sedanjimi in prihodnjimi generacijami, družbenimi skupinami znotraj držav ter med državami globalnega juga in globalnega severa. Zlasti globalni sever mora prekiniti s sedanjimi oblikami izkoriščanja in zagotoviti odškodnine za zgodovinske krivice. Hitro socialno-ekološko preobrazbo mora voditi načelo podnebne pravičnosti.

Dokler bomo imeli gospodarski sistem, ki je odvisen od rasti, bo recesija uničujoča. Svet namesto tega potrebuje odrast – načrtovano, vendar prilagodljivo, trajnostno in pravično zmanjšanje obsega gospodarstva, ki vodi v prihodnost, v kateri lahko živimo dostojno z manj. Trenutna kriza je za mnoge brutalna, najbolj je prizadela najranljivejše, daje pa nam tudi priložnost za kolektivni premislek. Lahko nam pomaga zavedati se, kaj je resnično pomembno, hkrati pa je razkrila nešteto potencialov, na katerih je treba graditi. Odrast kot gibanje in koncept te probleme preišča že več kot desetletje ter ponuja dosleden in celovit okvir za ponovno osmišljanje družbe na podlagi drugih vrednot, kot so trajnostnost, solidarnost, pravičnost, sožitje, neposredna demokracija in uživanje v življenju.

Pridružite se nam v teh razpravah ter delite svoje ideje ob globalnem dnevu odrasti, ki ga obeležujemo 6. junija. Svoje ideje nam lahko posredujete na elektronski naslov odrast.slovenija@gmail.com.

Skupaj zgradimo preiščen in osvobajajoč izhod iz odvisnosti od rasti!

V solidarnosti
(po abecednem redu)

- Delavska svetovalnica
- DONAR d.o.o.
- DrMr
- Društvo EnaBanda
- Društvo Humanitas – Center za globalno učenje in sodelovanje
- Focus, društvo za sonaraven razvoj
- Gibanje za dostojno delo in socialno družbo
- Imago Urbee
- Institut za političku ekologiju, Zagreb

- Kulturno-politično društvo Komunist
- Mirovni inštitut
- Zadruga Buna
- Zavod Federacija
- Zero waste Žalec

Literatura

- Ambrose, Jillian (2020): Carbon Emissions from Fossil Fuels Could Fall by 2,5 BN Tonnes in 2020. The Guardian, 12. april. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/environment/2020/apr/12/global-carbon-emissions-could-fall-by-record-25bn-tonnes-in-2020> (24. junij 2020).
- European Environment Agency (2019): The European Environment – State and Outlook 2020. Dostopno na: <https://www.eea.europa.eu/highlights/soer2020-europes-environment-state-and-outlook-report> (24. junij 2020).
- European Environmental Bureau (2019): Decoupling Debunked: Evidence and Arguments against Green Growth as a Sole Strategy for Sustainability. Dostopno na: <https://mk0eeborgicuyptuf7e.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2019/07/Decoupling-Debunked.pdf> (24. junij 2020).
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP in WHO (2019): The State of Food Security and Nutrition in the World. Safeguarding against Economic Slowdowns and Downturns. Rim: FAO. Dostopno na <http://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf> (24. junij 2020).
- Klein, Naomi (2020): Screen New Deal: Under Cover of Mass Death, Andrew Cuomo Calls in the Billionaires to Build a High-Tech Dystopia. The Intercept, 8. maj. Dostopno na: <https://theintercept.com/2020/05/08/andrew-cuomo-eric-schmidt-coronavirus-tech-shock-doctrine/> (24. junij 2020).
- Meadows, Donella H., Dennis Meadows, Jørgen Randers in William W. Behrens III. (1974): Meje rasti: poročilo za raziskavo Rimskega kluba o težavnem položaju človeštva. Ljubljana: Cankarjeva založba. V angleškem izvirniku dostopno na: <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (24. junij 2020).
- UNEP (2019a): Lessons from a Decade of Emissions Gap Assessments. Dostopno na: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30022/EGR10.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (24. junij 2020).
- UNEP (2019b): Emissions Gap Report 2019. Dostopno na: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (24. junij 2020).